

Έβρεξε βαριά τό απόγεμα, μιά τό βράδυ ξαστέρεινε πάλι καί πήγαμε σερίανι μέ τή βαρκούλα. Ο γιατρός έλαμνε καί γώ βαστούσα τή λαγουδέρα. Δέ μιλούσαμε. Η λίμνη έλεγε νά κοιμηθεί, κι ολόγυρα τήν νανούριζαν οι γροίλλοι μέ τό ψιλότρεμο τραγούδι τους. Οι χιονοκορφές αγνάτεβαν τή σπιθόσπαρτη σιγαλιά τ' ουρανού. Τά χωριά είτανε σκοτινά, καί στά δάση τό παγερό τ' αγέρι ροβολούσε αναδέβοντας τών ελάτων τά κλαδιά.

Δέ μιλούσαμε. Κι άξαφνα ο γιατρός άφισε τά κουπιά καί ρώτησε:

— Νά 'ναι γύρω μας καμιά ψυχή μεγάλη, πιό μεγάλη από μιάς; Νά 'ναι η ζωή ένας ρυθμός αγκαλιαστής, μιά συνείδηση συνολική πού μόνο μέ τήν αγάπη νά τή γνωρίζει τό άτομο; Ή μήπως νά 'ναι η ζωή ένας αγώνας αιώνιος γιά νά μή χαθεί ο ρυθμός, ένα πάλημα τής αρχικής θέλησης πού ξεθυμαίνει καί πάει;

Δέν ξέρω. Δέ φιλοσοφώ τώρα. Θέλω ν' ακούσω τής νύχτας τή σωπασιά. Θέλω νά κοιμηθώ μέ τή λίμνη, νά ξεαγρυπνήσω μέ τά χιόνια, θέλω νά απλωθώ ίσαμε τήν αστροφεγγιά. Τράβα κουπί καί πνίξε κάθε περιέργεια. Τί θές καί ρωτάς; Ψάξε μέσα σου.

ΑΛΣΟΥ 4 - 8 - 04

Βασίλειμα. Τό Πίρ Παντζάλ γλαφκώνει τόν ουρανό. Πάνωθε λίγα σύνεφα μοιάζουνε σάν άσπρα σγουρά πέφκα καί σά γαλάζια ρόδα.

Μέσα στήν αττική διαφάνεια τού αγέρα τά χρώματα σφαντούνε καθαρά κι ανεβαίνουνε γαιτάνι γαιτάνι από τή λίμνη τή χερσαχρή ως τούς λόφους τούς κοκκινωπούς καί τά ψηφιδωτά χωράφια - σμάλτοι, μπρούντζοι κι αμέθυστοι. Πιό ψηλά οι βραχοκυματιές σμίγουνε μέ τ' ανάρια δάση πού μαβρολογούνε σάν κουκίδες. Οι κορφές ξεσύρουνται ατσαλένιες κι αλαφρά βαμένες πορφύρα.

Σάν έριξε ο ήλιος τīs ύστερες αχτιδένιες φουχιές, τά χιόνια τού Χαραμούνκ γινήκανε ροδοδιάφανο κρύσταλλο - τόσο άσίμωτο κι ανάγγρατο πού έλεγες κ' είτανε παλάτι ανάερο τής βουνίσιας Δοτέμδας.

Κ' είπα μέσα μου δυνατά. Μάτια, μάτια! Όλο χρώματα καί μορφές! Τί φελούν τά οκνά παραστρατίσματα; Τί θ' αδράζουνε τά χέρια καί τί θά βουλήσει η θέληση; Μή θρέφεις τόσο τά μάτια μέ ηδονή καί γνώση γιατί αδύναμα θά μουλιάσουν τά χέρια. Ο κόσμος κ' η ζωή δέν είναι γιά κείνους πού κοιτάζουν καί ψιλοδιαλέγουνε μιά γιά κείνους πού θέτε καί κάνουν καί πολεμούν!

ΠΕΤΡΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ

ΔΟΚΙΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΑ

Κ. ΠΑΛΑΜΑ: Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΜΟΝΑΞΙΑ

SANS VAINS MOTS ET SANS GESTES FAUX
PAUL VERLAINE

Όσο άπηλά κι' άν στέκεται ό Κ. Παλαμās στην χρήση όλων μας —καί χωρίς περιστροφές θρονιαζει σέ ζηλευτή ξεχωρη θέση—πολλές, πάρα πολλές φορές, ποιήματά του μās άφίνουν τήν έντύπωση πώς πέφτουν πλάϊ στήν Ποίηση κι' όχι στήν καρδιά της.

Δέν πρόκειται, όχι, γιά μιά διάκριση χτυπητή, αίσθητή, πού στήν πρώτη

ματιὰ ἢ καὶ ὕστερα ἀπὸ μελέτη, ξεπροβάλλει, στηριγμένη σὲ χειροπιαστά πειστήρια. Μᾶλλον πρόκειται γιὰ μιὰ ψυχικὴ κατάσταση στεναχώριας, παρατονίας, γιὰ μιὰ διαίσθηση δυσφορίας ποῦ κρατεῖ τὸν ἀναγνώστη καὶ ἐμποδίζει τὴν ποιητικὴ συγκίνηση νὰ γεννηθεῖ μὲ φυσικότητα. Ὁ εὐκόλος ἀναγνώστης πρόθυμα ἀποδίδει αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῆς δυσφορίας, στὴν δῆθεν στρυφνότητα τῶν ποιημάτων, στὴν δυσκολία τῶν θεμάτων, ἢ καὶ στὰ ἀψηλὰ νοήματα ποῦ κλείουν. Ἐν τούτοις ὁ κ. Παλαμᾶς δὲν εἶναι καθόλου δύσκολος ποιητής, καὶ οἱ στίχοι του καὶ τὰ νοήματά του τίποτε τὸ δυσνόητο δὲν κρύβουν. Κἄπου ἄλλου βρίσκεται τὸ ἐλάττωμα.

Τώρα, ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἀντιποιητικῆς αὐτῆς ἐντύπωσης, γιὰ νὰ πυκνωθεῖ σὲ λέξεις, ἴσως μεγαλοποιήσει—εἶναι ἀναπόφευκτο—τὸ ποιητικὸ ψεγάδι. Στὸ ἀλαφρὸ ἀδίκημα δὲν ὑπάρχει πρόθεση, οὔτε σκοπὸς ὑποβιβασμοῦ.

Ἡ ποίηση τοῦ Παλαμᾶ βγαίνει ἀπὸ ἄδολη ποιητικὴ φλέβα—ὅταν καὶ ὅπου ἡ ἔμπνευση γεννιέται αὐθόρμητη, ἀβίαστη ἀπὸ κατ' ἐὐθειαν παρατήρηση, ἢ ἀπὸ ἄμεση συγκίνηση, χωρὶς νὰ μεσολαβεῖ καμμιὰ τάση γιὰ ἐξυπηρέτηση ἄλλου σκοποῦ: Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, τὸ Ἐχτο βιβλίον τῆς «Πολιτείας καὶ Μοναξιάς» ἀνοίγει μ' ἓναν πίνακα τῆς χώρας ποῦ ἀρματώνεται ἄρτιο, τρεμάμενο ἀπὸ συγκρατητὸ αἶσθημα καὶ ζωῇ:

Τὰ βραδινὰ φανάρια στὰ πεζούλια
θαμποφωτῶν ἀργοὺς τριγυριστάδες,
τοῦ ἀργάτη ἰδροκοπᾶν τὰ μεροδούλια,
τοῦ καφενέ οἱ ξενύχτηδες, ἀγάδες.
Λάγγωμα πάντα ὄνειρου τὰ κρογαλία,
πάντα οἱ ἔρωτες καὶ οἱ ξεφαντωτάδες,
Χαρὰ εἶναι τῆς αὐγῆς τὰ ροδοκάλλια κ. λ. π.

Ἀκόμη καὶ στὸ γνωστὸ ἐλεγεῖο τοῦ Παύλου Μελά, τ' ἀπλᾶ λόγια τῆς ψυχῆς—στοὺς πρώτους ἑξὶ στίχους—χωρὶς φανερὴ προετοιμασία φιλολογικὴ, φτάνουν σὲ ἀπόλυτη ποιητικὴ συγκίνηση:

Πάντα γλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο ποῦ σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλληκάρη!
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ χειμῶνα οἱ καταράχτες
σάν τουφεκιῶ ἀστραπόβροντα καὶ σάν πολέμου κράχτες.

Ἀλλὰ ὁ Κ. Παλαμᾶς ἔχει ἓνα σωρὸ φιλοδοξίες, δικαιολογημένες ἴσως, ποῦ γιὰ νὰ τὶς ὑπηρετήσει ἀναγκάζεται νὰ εὗρνε τὸν ρόλο καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ποιητῆ. Ἀγκαλιάζει τὴν δημοσιογραφικὴ πολιτικὴ καὶ τὴν ἐπικαιρότητα, ἀσχολεῖται στὴν κριτικὴ τοῦ θυμιάματος καὶ στὴν γλωσσικὴ προπαγάνδα, ἐρωτοτροπεῖ μὲ τὴν πρόχειρη φιλοσοφία καὶ τὴν στοιχειώδη κοινωνιολογία, μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὴν γεωγραφία.—Ἔτσι, πῶς εὐκόλα, μεταθέτει τὶς φιλοδοξίες του στὴν Ποίηση. Ἀλλὰ ἡ ἔμπνευση, τὸ αἶσθημα, ἀποσταμένα ἀπὸ τὸ ἀδιάκοπο κέντρισμα τῆς ἀνάγκης, ξεψυχοῦν—σταλαγματιὰ σταλαγματιὰ ρεῖ ἡ ποιητικὴ φλέβα. Καὶ τότε φυσικὰ ἔρχονται οἱ ἀντιποιητικὲς ἐπικουρίες: Ἡ δεξιотεχνία, ἡ λεκτικὴ σχοινοβασία ὁ ἄμορφος καὶ ἀποκρουστικὸς διδασκαλισμὸς, οἱ ἀσύστατες φιλοσοφικὲς γενικοποιήσεις, ἡ ρητορεία καὶ τὸ παραγέμισμα τῶν στίχων, καὶ—τὸ ποῖο ταπεινὸ ἐλατήριον—

ἡ προσπάθεια, ἡ ἐκζήτηση τῆς χτυπητῆς ἐντύπωσης ποὺ φτάνει ἕως τὸ μὲ χοντροσπαγγούλια ραμμένο ποιητικὸ λογοπαίγνιο.

Διαβάστε τὸ οἰκτρὸ ποίημα «Στὸν Ψυχάρη»: ὅπως στὶς μακαρίαι τῇ λήξει ἀκροστιχίδες, ἀγωνίζεται ὁ ποιητὴς νὰ χώσει στοὺς κουρασμένους στίχους ὅλους τοὺς τίτλους τῶν ἀπάντων τοῦ Ψυχάρη μὲ μερικὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα σχετικὰ ἢ ἄσχετα—Ὡρίστε ἓνα ρωμαντικὸ «καταπετάννυται ἡ αὐλαία» παρμένο ἀπὸ τὸν Γυρισμὸ τοῦ Βασιλῆα:

Ο ΒΑΣΙΛΗΑΣ

Ποιὸς εἶσαι;

Η ΦΩΝΗ

Εἶμαι Η ΕΘΝΙΚΗ ΨΥΧΗ!

Ο ΒΑΣΙΛΗΑΣ

Δυστυχισμένη!

Νὰ καὶ τὸ καλαμποῦρι μὲ τὸ ὁποῖο τελειώνει τὸ ποίημα στὸν Ρήγα Γκόλφη:

περπάτα,
μὲ τὰ τραγούδια σου ἔχουνε τοῦ Ἀπρίλη
τόνομα, Ρήγα Γκόλφη, καὶ τὰ νιάτα,

Δὲν εἶναι φορτικὴ ρητορεία, νεκρὸς ὄγκος λέξεων, ἀκροβασία, οἱ δέκα αὐτοὶ στίχοι, ποὺ θέλουν νὰ ποὺν πὼς ἅμα φανεῖ ὁ Νέος Ποιητὴς, ὁ Μεσσίας τῆς γλώσσας, θὰ ξαναπεθυμήσει τὴ ζωὴ ὁ Παλαμᾶς;

᾽Ω! Τότε ὅτι κι' ἂν εἶμαι, ὅπου βρεθῶ,
στὸν Ὀλυμπο κι' ἂν ἔχω φτερουγίσει,
σὲ τάρταρον κι' ἂν δέρνουμαι βυθὸ
στὴ μουσικὴ τῶν κόσμων κι' ἂν μεθῶ
καὶ στοῦ φωτὸς ἂν λούζομαι τὴ βρύση,
στοῦ κόσμου τὴν πολέμια χλαλοή
κι' ὅτι νὰ γίνω κι' ὅπου νὰ γυρίσω
πνέμα, νερὸ, γῆ, χλόη, φωτιά, πνοή
κι' ἂν εἶμαι πάλι ἀνθρώπινη ζωή,
θὰ λαχταρίσω.

᾽Ολόκληρο τὸ ποίημα «Πολιτεία» ποὺ ἀκολουθεῖ, εἶναι ἓνα μάταιο φιλολογικὸ γύμνασμα. Ὁ Ὕμνος γιὰ τᾶγαλμα τοῦ Σωλομοῦ εἶναι ἓνα κουραστικὸ ψυχρὸ κατασκευάσμα. Ἀλλὰ μήπως εἶναι φιλοσοφία οἱ στίχοι αὐτοί;

Ἀθήθεια ὑπάρχεις! Ἡ Ὁμορφιά μ' ἐσένα
εἰκόνα ἀσύντριφτη, στὸ βράχο σκαλιστή.
Δίχως ἐσέναν' ἡ Ἀρετὴ μιὰ φουσαλιδα.
καὶ τὴ φυσάει τὸ στόμα ἐνὸς παιδιοῦ
Δίχως ἐσένα κι' ἡ ὁμορφιά σὰν τὴν ἀχτίδα
τοῦ φωτοσύγνεφου στ' ἀνέβα τοῦ βραδιοῦ.

Τί σχέση ἔχουν οἱ ὀρισμοὶ αὐτοί, μιὰ ἐπιμίσξια ἀσυμβίβαστων—Ἀλήθεια, Ἀρετὴ, Ὁμορφιά—μὲ τὴν ποίηση; Βέβαια ἔχουν σχέση μὲ τὴ μανία τοῦ μυστικιστικοῦ γλωσσικοῦ μαρτύριου ποὺ βαστᾷ ἢ βαστοῦσε μερικούς: κενοδοξία, ἀσθένεια ἢ τι;

᾽Ωρισμένως ἡ νεοελληνικὴ ποίηση ἔχει ἀνάγκη νὰ γυρίσει πρὸς

κάποιαν ειλικρίνεια, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ φιλολογικὲς σκουριές, πρὸς κάποιαν ἀπλότητα τοῦ αἰσθήματος πρὸς μιὰν ἀπλοϊκὴ αὐθόρμητη συγκίνησι. Ἡ ποίησις δὲν πρέπει νὰ τραγουδεῖ τὰ γεγονότα τόσον, ὅσο τὰ αἰσθήματα. Δὲν ἀποκλείει ἡ εὐχή μας αὐτὴ οὔτε τὸν λυρισμὸ οὔτε τὶς πλούσιες εἰκόνες—τὶς καινουργοδημιουργούμενες ἀπὸ τὴν συναίσθησι τῆς στιγμῆς, ἀπὸ πραγματικὲς συσχετίσεις—οὔτε καὶ τὴν ἐπικαιρότητα. Ἀποκλείει μονάχα τὴ «φιλολογία» τὴν ἐτοιμὴ στερεότυπὴ φόρμα, τὸ βιομηχανικὸ στίχο ποῦ κατασκευάζεται μετὰ φιλολογικὲς συνταγές, τὴν κενόδοξὴ ἐκζητήσι τῆς ἐντύπωσης, τὸ *mot de la fin* ποῦ σκοτώνει κάθε αἴσθημα. Ἀποκλείει ἀκόμα καὶ πρὸ πάντων τὸν διδασκαλισμὸ—τὴν ποιητικὴ αὐτὴ ματαιοδοξία—ποῦ τροφοδοτεῖ μετὰ ἐτοιμα θέματα ἄψυχα στιχοιργήματα, καὶ κολακεύει ἐπιθυμίες καὶ φιλοδοξίες.

Καὶ ὁ ἴδιος, ὁ πολύτροπος Κ. Παλαμᾶς, ξαναδιαβάζοντας μαζί μας τοὺς βαθειὰ ἀνθρώπινους αὐτοὺς στίχους, ποῦ ἔγραψε σὲ στιγμὴ ἐσώτερης συγκίνησις, θὰ δικαιώσει τὰ λόγια μας.

ΡΟΔΟΥ ΜΟΣΚΟΒΟΛΗΜΑ

Ἐφέτος ἄγρια μ' ἔδειρεν ἡ βαρυνχιμονιά
 ποῦ μ' ἐπίασε χωρὶς φωτιά καὶ μ' ἤρρε χωρὶς νιάτα
 καὶ ὥρα τὴν ὥρα πρόσμενα νὰ σωριαστῶ βαριά
 στὴ χιονισμένη στράτα.
 Μὰ χτέες καθὼς μετὰ θάρρεψε τὸ γέλιο τοῦ Μαρτιοῦ
 καὶ τράβηξα νὰ ξαναβρῶ τὰρχαῖα τὰ μονοπάτια,
 στὸ πρῶτο μοσκοβόλημα ἐνὸς ρόδου μακρινοῦ
 μοῦ δάκρυσαν τὰ μάτια.

Εἶναι ἄδολοι στίχοι, «χωρὶς μάταιες λέξεις καὶ χωρὶς ψεύτικες χειρονομίες» ποῦ ἀγάπησε τόσο βαθειὰ ὁ Βερλαῖν.

Ζ. ΧΑΤΖΟ : Η ΚΛΕΙΣΤΗ ΘΥΡΑ—ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Υ-ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ

ΣΤΟΝ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗ ΑΛΑΠΑΡΙΔΗ

Δράμα καὶ εἰσαγωγὴ ὀριμητικά μᾶς τραβοῦν ἔξω ἀπὸ τὶς καθημερινὲς συνήθειες, ἔξω ἀπὸ τὸν πολυπατημένον δρόμον τῶν καταρτισμένων συστημάτων ζωῆς, πρὸς κάποιαν πηγὴ—τὴν πηγὴ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ—πρὸς τὴν ἀδιαίρετὴ ἀτομικὴ συνείδησι, ποῦ μετὰ ὑπομονὴ ἀκούραστη Πηνελόπης, πλέκει τὴ μέρα τὸν ἴστο τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων, γιὰ νὰ τὸν κομματιάσει τὴ νύχτα μ' ἀδιαφορία σταθερὴ.

Ὡστε δράμα μετὰ θέσι; Εἰσαγωγὴ μετὰ προθέσεις; Ἀναμφισβήτητα. Μετὰ τὴ διαφορὰ πῶς ἡ θέσι—λανθάνουσα—δὲν ἐπιβάλλεται μετὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ ὑποβάλλεται μετὰ δράσι. Τὴ θέσι δὲν τὴ συζητοῦν τὰ πρόσωπα, αὐτὸ μένει δουλειὰ τοῦ θεατῆ καὶ τοῦ ἀναγνώστη. Τὰ πρόσωπα ἀρκοῦνται στὴ δράσι καὶ σὲ λιγύλογη ἐξήγησι τῶν πράξεών τους, χωρὶς ν' ἀντλήσουν δικαιολογίες ἢ ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὴ θέσι ἢ γιὰ τὴ θέσι ποῦ ὑποστηρίζουν. Πρωτοτυπία λογικὴ, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ δράμα ἀτομιστικόν.

Τὸ θέμα: Ἡ ἀπολογία τοῦ ἐγκλήματος: Ὁχι. Πολὺ εἰδικὸς σκοπός. Ἄς τὸ ὀρίσουμε ἄλλοιῳ: ἀπολογία τοῦ ἐγκλήματος, μετὰ τὴν πρόθεσι νὰ

συμβολιστοῦν σὸ ἐγκλημα ὅλα τὰ καθήκοντα—ὅσα πρὸ πάντων θεωροῦμε ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστα—καὶ ν' ἀποδειχθεῖ, οὔτε, νὰ βεβαιωθεῖ πὼς κανένα καθήκον δὲν ὑποχρεώνει τὸ ἄτομο.—Σὲ τέτοιο ἐπίπεδο ἡμποροῦμε νὰ σκεφθοῦμε πιὸ ἄνετα. Ἴσως ν' ἀδικοῦμε τὸ θάρρος τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ προλογογράφου, ποὺ πιθανὸν νὰ προτιμοῦν νὰ καταπιαστοῦν αὐτὸ τὸ σκαῖο κόκκινο ἐγκλημα—τοῦ Bonnot ἢ τοῦ Ἑρρίκου.—Ὁμολογοῦμε ὅμως πὼς καθαρῶς ὀργανικὰ ἐμπόδια, ἀνάλογα μὲ τὸν ἀποτροπισμὸν ποὺ προκαλεῖ ἀκάθαρτη τροφή, θὰ σκότιζαν τὴν ψυχραιμίαν καὶ τὴ λογικὴν μας.—Ἐπειτα καὶ ὁ δραματογράφος φαίνεται νὰ ἔχει παραπλήσιους ἐνδοιασμούς, ἀφοῦ τὸ ἐγκλημα τοῦ ἥρωα τοῦ Ἑρρίκου, ὁ φόνος τῆς Χουάνας, γίνεται μὲ τὴ μέθοδο καὶ τὴν κομπόζητα κάποιου πρωταγωνιστοῦ μυθιστορήματος τοῦ d'Annunzio, δηλαδή μὲ τὴν ἔμμεση μέθοδο τοῦ παραθύρου ποὺ ἀνοίγεται γιὰ νὰ ἀποτελειώσει ἓναν ἄρρωστο.—Δειλία; φόβος τῶν κοινωνικῶν συνεπειῶν; ἀπέχθεια τῆς ριζικῆς χειρονομίας ἢ ἐξιδανίκευση τοῦ ἐγκλήματος ποὺ συντελεῖται ἔτσι στὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, τῆς θέλησης καὶ τῆς συνείδησης;—Δικαιολογημένα λοιπὸν προτιμοῦμε τὸν γενικώτερον ὄρον καθήκον καὶ μ' αὐτὸν καθεὶς ἄς σκεπάσει τὰ ἀπτότερα γεγονότα ποὺ προτιμᾷ.

Ἄμα μπεῖ κατὰ μέρος κάθε τελεολογικὴ σοφιστεία, καμμιά λογικὴ ἀντίρρηση δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πολεμήσει τὴν θέσιν τοῦ δράματος. Ἐτσι κανένα ἀπολύτως καθήκον δὲν ἡμπορεῖ νὰ δέσει, νὰ ὑποχρεώσει, νὰ σκλαβώσει τὸ ἄτομο.—Ἄδολος ἀτομισμὸς μὲ βάση τὸ ἄτομο ὡς ὄντοτητα.

Τὸ νόμισμα ὅμως ἔχει κι' ἀντίθεση ὅψη, σὲ ἴδιο βαθμὸ ἀκαταμάχητη: Κανένα καθήκον δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑποχρεώσει, νὰ δέσει, νὰ σκλαβώσει τὴν κοινωνίαν. Ἄδολος κοινωνισμὸς—δηλαδή σύστημα ποὺ δεῖναι τὴν προτεραιότητα στὴν κοινωνικὴ ὁμάδα—μὲ βάση τὴν κοινωνίαν ὡς ὄντοτητα.

Καὶ ὅμως στὸν πρακτικὸ βίον, κι' ἀπ' τὰ δυὸ μέρη ὑπάρχουν καθήκοντα. Ἀπὸ πραγματιστικὴν λοιπὸν ἄποψη, πρέπει νὰ συμπεράνουμε πὼς τὸ καθήκον δὲν εἶναι ζήτημα ἠθικῆς ὑποχρέωσης, ἐξαρτημένης ἀπὸ ἀπόλυτον ἀξίωμα, ἀλλὰ μονάχα ἀπλὸ ζήτημα πα ρ α δ ο χ ῆ ς. Καὶ ἡ παραδοχὴ δὲν κλείει κανένα νόημα περιστατικὸ ἢ ἐξευτελιστικὸ γιὰ τὸ ἄτομο ἢ γιὰ τὴν κοινωνίαν. Δηλώνει φυσιολογικὴ ἀνάγκη, ὄρον ζωῆς: Καὶ ἡ κοινωνία γιὰ νὰ ὑπάρξει καταφεύγει σὲ συμβιβασμὸν πρὸς τὰ ἄτομα, καὶ τὸ ἄτομο γιὰ νὰ ζήσει ἀκουμπᾷ στὴν ὁμάδα.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ ριζικὸς ἀνταγωνισμὸς τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἄτομου—ἀφοῦ πάντα ἡ πραγματικότητα ὑπάρχει—καταλήγει σὲ πρόσκαιρους συμβιβασμούς, ἀδιάκοπα διαλυόμενους καὶ ἀδιάκοπα ξανασυντασσόμενους. Ὡστε ὁ ὀρισμὸς τῆς Κοινωνίας θὰ εἶναι: Ἀσταθὴς συμβιβασμὸς τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν συμφερόντων τοῦ σύνολου πρὸς τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα.

Ἀστάθεια, ἀρρυθμία, ἀνισόρροπη προσκαιρότητα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ συμβιβασμοῦ.

Ἀτυχῶς, τὸ μυαλό, ὁ Λογισμὸς—ὁ αἰώνιος ἀνήσυχος—προσπαθεῖ νὰ ἐννοήσῃ, νὰ συλλάβῃ, βέβαια a posteriori. Καὶ τότε, ρυθμίζει καὶ κατασκευάζει καὶ ἐπινοεῖ. Καὶ τὸ τραγικώτερον εἶναι πὼς τὰ κατασκευάσματά του εἶναι συνεπῆ, ἀπόλυτα:

Ἀ λ τ ρ ο υ ῖ σ τ ι κ ᾶ: Ἡ κοινωνία αἰωνόβια, λοιπὸν ὄντοτητα, βάση τῆς ὑπαρξης. Ὅλα γιὰ τὴν κοινωνίαν, κατὰ διαβόλου τὸ φθαρτὸ ἄτομο.

Ἐ γ ω κ ε ν τ ρ ι κ ᾶ: Τὸ ἄτομο, ἀνυπότακτῃ ἀναλλοίωτῃ μονάδα.

λοιπὸν κέντρο, ἄξονας καὶ σκόπος: «Φτύνω στὰ μούτρα σου ὃ ἀνθρωπότης» ὅπως λέγει ὁ πρόλογος τῆς Κλειστής Θύρας.

Κατὰ βάθος ὅλα αὐτὰ εἶνε εἰκονικὰ πλάσματα: — Ἡ κοινωνία ὡς ὄντοτητα εἶναι κατὰ ἀσύλληπτο, ἀνύπαρκτο, μιὰ ἀφαίρεση τῆς σκέψης πού παραμερίζει ἢ συγχίζει ἓνα σωρὸ ἀντίθετα. Ἐξω ἀπὸ ὁρισμένους ἐκδηλώσεις δύναμης, στίς ὁποῖες πάλι μερικὲς ἀτομικὲς συνειδήσεις παίζουν βασικὸ ρόλο, ἡ κοινωνία εἶναι ἄθροισμα ἀτόμων, καὶ ἄθροισμα δὲν ἀποτελεῖ σύνολο, γιατί λείπει ἡ ὁμοιογένεια ἢ ποιοτική.

Τὸ ἄτομο ὡς ὄντοτητα, εἶναι, τὸ ἴδιο, ἀσύλληπτο, ἀνύπαρκτο γέννημα τοῦ νοῦ. Φθαρτὸ καὶ πρόσκαιρο, φυσιολογικὸ καὶ συνεπῶς ἠθικὸ ἀποτέλεσμα ζευγαριοῦ — δηλαδὴ τοῦ κοινωνικοῦ κύτταρου — τείνει ὑποχρεωτικὰ στὴν συμπλήρωσή του, τὸ ζευγάρι. Τὸ ἄτομο μήπως δὲν εἶναι βουτηγμένο ἀδιάκοπα στὸ κοινωνικὸ περιβάλλον; Δὲν εἶναι — ὕστερα ἀπὸ συνεχεῖς ἀφαιρέσεις — ἀποτέλεσμα κοινωνικό; Βεβαιώνεται, ὑφίσταται, ὀρίζεται πέρανώντας τὴν ἀρνητικὴ ἀντικοινωνικὴ στάση, ἐπομένως εἶναι κοινωνικὸ προϊόν. Ἡ αὐτοτέλεια του ποτὲς δὲν ὑπῆρξε ἀφοῦ εἶναι ἀντίθεση, ἄρνηση. Ἄρνηση ἀντίθεσης, θὰ πούν συγγένεια καὶ ὄχι αὐθυπαρξία. Γνωρίζουμε τὸ ἄτομο ἀπὸ ἀντιδιαστολὴ ἀποκλειστικά καὶ μονάχα, κι' αὐτὸ ἀρκεῖ γιὰ νὰ ἀποκλείσει τὴν ἀπὸλυτὴν ὑπόστασιν του. Κι' αὐτὴ ἡ συνείδηση, τὸ ἄνθισμα τοῦ ἁδολοῦ ἄτομου, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ γεννηθεῖ ἂν δυὸ ἢ παραπάνω πνεύματα δὲν ἔρχονταν σὲ κάποια ἐπικοινωνία. Κοινωνικὸ φαινόμενο. — Ἡ ἀνάλυση, ἡ ἀφαίρεση, ἡ γενικοποίηση, τὰ στηρίγματα αὐτὰ τῆς συνείδησης θ' ἀνάβρυσαν — ὦ! ὑποθέτουμε — ἀπὸ ὁμαδικὰ ἀντικρύσματα. Σήμερα εἶναι πάλι μιμητικὲς στάσεις, παιδαγωγικὰ ἐργαλεῖα, κοινωνικὰ προϊόντα πού μ' ἀδιαφορία τροφοδοτοῦν τὸν ἀτομισμό ἢ τὸν κοινωνισμό.

Ὁραῖος λοιπὸν, ὁ ὄρισμός τοῦ Γ. Βρισμιτζάκη: «ἡ ἀτομικότης εἶναι ριζικὴ καὶ αὐτοτελής» ἀλλὰ κλείει ἄραγε καὶ νόημα, ἢ μόνο ἀπὸ ἀντίθεση πρὸς τὴν προσωπικότητα ἐξηγείται; Τί θὰ πεῖ ριζικός καὶ αὐτοτελής στὸν κόσμον τῆς ἀντίληψης; ἀπόλυτος. Ἡ Μεταφυσικὴ παιζογελᾷ μὲ ἀφηρημένα ἐπινοήματα καὶ γλεντᾷ μὲ αὐθαίρετους ὁρισμούς. Δὲν θὰ περάσουμε τὸ κατῶφλι τῆς.

Τώρα πέφτουμε στὸ δεύτερο μέρος, τὸ συμπληρωματικὸ τῆς θέσης τοῦ δράματος καὶ τῆς Εἰσαγωγῆς, στὸ θετικὸ μέρος:

Τὸ ἄτομο γιὰ νὰ σωθεῖ, ἀρνιέται κάθε καθήκον. Βρισκόμαστε — προσοχή! — στὸ θαμπὸ κι' ἄμορφο τοπίο τοῦ ἀπόλυτου: Ἡ ἀναμφισβήτητη θέση, «τὸ ἄτομο δὲν ὑποχρεώνεται ἀπὸ τὸ καθήκον» ἀπὸ τὴν ἄρνηση ἔρχεται στὴ δογματικὴ κατάφαση «γιὰ νὰ σωθεῖ.»

ΧΟΥΑΝΑ . . . Θὰ μ' ἔσωζε μόνον ἓνα καθήκον σου.

ΕΡΡΙΚΟΣ . . . Αὐτὸ ποῦ θὰ ἐθυσίαζεν ἑμένα.

Ἐφόσον ἐνσυνείδητα γνωρίζουμε πῶς ἓνα καθήκον — τώρα ἡ λέξη πρέπει νὰ πάρει τροποποιημένη ἔννοια — δὲν πηγάζει ἀπὸ ἠθικὴ ἀπόλυτη ὑποχρέωση, παρὰ εἶναι ἀπλὴ παραδοχὴ, ἓνα κίνημα, μιὰ στάση ζωῆς, ἓνα τέτοιο καθήκον δὲν μειώνει οὔτε θυσιάζει τὴν ἀτομικότητα. Μπαίνει στὴ σειρά τῶν φυσιολογικῶν κινήσεων, ὅπως εἶναι ἡ ἀναζήτησις τῆς τροφῆς ἢ ἐξάσκησης τῆς γεννητικῆς ὁρμῆς κ.λ.π. — Ἡ σωτηρία τοῦ ἄτομου βρίσκεται — ἀπόλυτα μιλῶντας — ἄλλου: νὰ φτάσει, αἴφνης, τὴν αἰωνοβιότητα, νὰ προεκτείνει τὴν ὑπόστασιν του στὰ περασμένα, νὰ κυριαρχήσει δηλ. ριζικά.

Ἐφόσον ἀνέχεται τῆς ὕλης τοὺς νόμους καὶ τὰ καπρίτσια, εἶναι περιττὸ νὰ ἐξαρτάει τὴ σωτηρίαν του ἀπὸ λεπτομέρειες ἀστείες.

Ἄς γυρίσουμε στὸν δραματογράφο καὶ τὸν προλογογράφο. Εἶναι ἀνθρώποι μὲ ἀπόλυτες πεποιθήσεις, καὶ ἀποβλέπουν στὴ σωτηρία κάποιου πράγματος, ἔστω καὶ τοῦ ἰδανικοῦ ἀτόμου. Τόσο τὸ καλύτερο. Τὸ θέαμα γίνεται ποικιλώτερο, ἀφοῦ ὁ ἐμετικὸς σοσιαλισμὸς δὲν κυριαρχεῖ σ' ὅλες τὶς ψυχές. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅμως καὶ μιὰ παληὰ καὶ πολυμεταχειρισμένη εἰκόνα, πάντα ὁμως ἐκφραστική. Τὸ ἄλογο ποὺ γυρίζει τὸ μαγγανοπήγαδο, κυνηγώντας νὰ φτάσει τὸ δεμάτι τ' ἄχυρο, ποὺ δεμένο ἀπάνω του κρεμιέται σὲ λίγη ἀπόσταση ἀπὸ τὰ ρουθούνια του. Ὅλοι μας τρέχουμε πίσω ἀπὸ τὸ δεμάτι. Οἱ κοινωνισταί, οἱ ἀτομισταί, οἱ μεταφυσικοὶ ἐλπίζουν πάντα— πόσοι αἰῶνες ἔκτοτε ;— νὰ τὸ φτάσουν καὶ ὅλο προεξοφλοῦν τὸ φάγωμά του. Ἔτσι τρέχουν μὲ εἰδικὴ ὄρεξη. Μερικοὶ ἄλλοι τρέχουν κι' ἐκεῖνοι—μήπως ὑπάρχει καὶ ἄλλος δρόμος ἢ μήπως ἔχουν ἐκλογὴ στάσης ;—τρέχουν ἀλλὰ... χαμηλὰ τὰ μάτια οὔτε προσέχουν στὸ δόλωμα. Διασκεδάζουν μὲ τὴν πεποιθίτησιν τῶν ἄλλων.

Παρομοίωση δὲν θὰ πεῖ ἀπόδειξις. Κατὰ μέρος ἡ σκεπτικιστικὴ στάσις τοῦ μυαλοῦ. Στὸν κόσμον τῆς πραγματικότητος—ἀπὸ ἀνάγκης ἐσώτερες ἰδιοσυγκρασίας—ἡ συμπάθειά μας πηγαίνει πρὸς ὅσους προπαθοῦν νὰ ἀπαλλάξουν τὶς διάνοιες ἀπὸ τὴν ἀποβλακωτικὴν τοῦ ὄχλου ἐπίδραση, πρὸς ὅσους, ὅπως οἱ ἀτομισταί, κρατοῦν τὴν κοινωνικὴ συνοχή—τὴν συνοχὴ τῶν συμφεροντολόγων, πλουτοκρατῶν καὶ ἡλίθιων—στά ὅρια τῆς παραλυσίας. Κατὰ βάθος κι' ὁ ἀτομισμὸς ἀγωνίζεται μόνο γιὰ τροποποίησιν κοινωνικὴν—ὄχι βελτίωσιν—γιατὶ καὶ ἡ ριζικώτερη ἀντικοινωνικὴ στάσις εἶναι κοινωνικῆς ὑφῆς καὶ ἀποβλέπει σὲ νέα τάξιν πραγμάτων σύμφωνη μὲ τὶς ἐφέσεις τῶν ἀντιδρώντων. Πάντα ὅμως μένει τὸ ὑπέροχον θέαμα τῶν συγκρούσεων, τῶν ὁρμῶν ποὺ παλαίβουν, τῶν πεποιθήσεων ποὺ ἀλληλοσφάζονται.

Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ : Τ' ΑΡΜΑΤΑ. - ΤΟ ΣΟΥΛΙ

Διὸ συλλογὲς ἀπὸ λίγα πεζὰ τραγούδια κάθε μιὰ. Ἡ πρώτη μᾶς παρουσιάζει τὴν ψυχικὴν διάθεσιν τοῦ ἐπαναστατημένου Ρωμηοῦ στὶς παραμονὲς τοῦ μεγάλου ἀγῶνα μας καὶ ἡ ἄλλη τὴν πρωτόγονη ἀλλὰ δυνατὴ ψυχολογία μιᾶς φούχτας ἀνθρώπων ποὺ ἔδωσαν, γενικῶς, ἰδίως ὅμως σ' ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνας ποὺ τοὺς καταλαβαίνουμε καλύτερα ἀπὸ κάθε ξένο, τὸν ἀληθινὸν τύπον τοῦ ἥρωα πολεμιστῆ, ἐννοῶ τοὺς Σουλιώτες.

Αὕτῃ ἡ μικρὴ ἐργασία τοῦ Βλαχογιάννη κατορθώνει νὰ γεννᾷ μπροστά στὸ ὀπτικὸ νεῦρον μας μιὰ εἰκόνα, ἡ ὁποία ἂν κάποτε προξενεῖ κάποια σχετικὴ εὐχαρίστησιν, τὴν αἰτία πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσουμε εἰς τὴ συγγενικὴ σημασίαν ποὺ ἔχουνε γιὰ μᾶς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα καὶ ὁ ψυχολογικὸς μηχανισμὸς τοὺς καὶ ὅχι στὴ σημαντικότητά τῆς εἰκόνας, ποὺ γεννᾷ μιὰ δυνατὴ αἰσθητικὴ ἀνησυχία ὅταν εἶνε ἀπόρροια σύνθεσης διαφόρων οὐσιαστικῶν ἀξιών. Τὸ ἴδιον ποὺ συμβαίνει μ' ἓνα κακοφτιασμένον πορτραῖτό προσώπου ποὺ ἀγαποῦμε.